

חילופי ראיות והסגרה בין מדינות: התמודדות מדינת ישראל עם ארגוני פשיעה על פי ההלכה

- הקדמה
- הסגרת עבריין להצלת אחרים
- הסגרת עבריין וערבות הדדית
- הרחקת העבריין מן הקהילה
- נזק ציבורי כשיקול להסגרת עבריין
- ערך הרחמים כשיקול להסגרת עבריין
- הפגיעה בריבונות המדינה
- סוג העונש ומקום ריצויו
- סיכום

הקדמה

בשנים האחרונות גברה פעילותם של ארגוני הפשע במדינת ישראל.¹ ארגונים אלה עוסקים בשיטתיות ובצורה מסודרת בסוגי פשע לחיזוק מעמדם, ולעתים משלבים בפעילותם גם עסקים חוקיים כדי להסוות את עסקיהם הלא חוקיים. מאפייני הפשע המאורגן הם: חוסר אידיאולוגיה, מבנה היררכי בעל מנהיגות ויציבות וחלוקת תחומי ההתמחות והמשאבים בין חבריו, כגון: סחר בסמים, הימורים, הלוואות בשוק האפור, הלכנת הון, עבדות, סחר בנשים, סחיטה באיומים ועוד.² למעשה, כל ארגון מנסה לפעול בכל תחום העשוי להניב לו רווחים כספיים ניכרים תוך סיכון מועט יחסית לענישה הפלילית והאזרחית,

1 לסקירה מוקדמת, ראה מנחם אמיר "פשע מאורגן" פלילים ד' 189 (התשנ"ד), עמ' 208-210.
2 ראה למשל גדי אשד "הפשעה המאורגנת בישראל ובעולם: מגמות ותהליכים" המשפט 11 [עמ' 499 (התשס"ז)], עמ' 502-503. יש לציין כי סעיף 1 לחוק מאבק בארגוני פשיעה, התשס"ג-2003, ס"ח 1894, מגדיר ארגון פשע כ"חבר בני אדם, מואגד או בלתי מואגד, שפועל בתבנית מאורגנת, שיטתית ומתמשכת לעבירת עבירות שלפי דיני ישראל הן מסוג פשע".

כגון השתלטותם על שוק מחזור הבקבוקים וגריפת דמי הפיקדון תמורתם לכיסיהם, עד שעקב פעילותם, עלתה הצעה לבטל את חוק הפיקדון על מכלי משקה, התשנ"ט-1999, כדי לצמצם את מקורות ההכנסה של עולם הפשע.³

החברות בארגונים הללו מעניקה לחבריהם יוקרה, והמשמעת בהם נוקשה הן כלפי פנים הן כלפי חוץ.⁴ בזה שונה במובהק העברייני מן "הדור הישן", הנמצא בשולי החברה ומוקע על ידה, מן העברייני "העובד" בארגון פשיעה במשך שנים, וזוכה לתמיכה חברתית משמעותית מחברי ארגונו.⁵

אם בעבר פגע העברייני בעיקר ביחידים, פוגעים ארגוני הפשיעה כיום גם בקבוצות נרחבות באוכלוסייה על ידי שליטה בתחומי המסחר, הספקת שירותים, חלפנות כספים ועוד. נוסף על זה, הם פועלים להבטיח את נאמנותם של אנשי משטרה, משפט וממשל, לאינטרסים שבבעלותם.⁶ בספרות המחקר, מקובלת ההנחה שפעילות ארגוני הפשע בישראל, בדומה לפעילותם של ארגוני הטרור, עשויה לערער את מבנה השלטון בישראל, את הסדר החברתי והכלכלי ואת התהליכים הדמוקרטיים.⁷ זאת בשל רצונם של ארגוני הפשע לעסוק בתיווך בין מערכות כלכליות, שלטוניות וחברתיות, כדי להעצים את השפעתם.⁸

פעילותם של ארגונים אלה אינה מצטמצמת לגבולותיה של מדינת ישראל. העולם שאנו חיים בו מוגדר כיום כ"כפר גלובלי". הגדרה זו באה לבטא את העובדה שאמצעי התקשורת והמעבר בין המדינות נעשו נגישים יותר, וממילא נתקצרו המרחקים הגאוגרפיים והתרבותיים בין המדינות.⁹ מאפיין מודרני זה הופך לעתים ארגוני פשע מקומיים לארגונים חובקי עולם המקיימים פעילות עבריינית במספר רב של מדינות.¹⁰

3 יורם גבאי כלכלה פוליטית: בין מראית עין כלכלית למציאות כלכלית (התשס"ט), עמ' 300.
 4 בפסיקה ניכרת המגמה לגרוס שמרכיב זה אמור לבוא לידי ביטוי גם בהתייחסותם של שופטים לפעילותם של עבריינים כקבוצה במגוון עברות. ראה למשל דברי השופט טירקל בבש"פ 4247/03 מדינת ישראל נ' יעקב קקון (2003). עם זאת, יש להדגיש כי הצייתנות הפנימית של העברייני לארגון אינה ברורה מאליה (ראה שלמה גיורא שהם, משה אדד וגיורא רהב קרימינולוגיה, מהדורה ה', מורחבת ומתוקנת, התשס"ד, עמ' 67), ולכן אין לראות בה עובדה שלא ניתן לשנות אותה.
 5 יש לציין כי לעתים גם עברייני זה נזקק לשירותיו של ארגון הפשע (אמיר, לעיל, הע' 1, עמ' 199).
 6 ראה למשל תיקון 13 לחוק איסור הלבנת הון, תש"ס-2000, ס"ח 1753, משנת 2014, המחיל על מייצגים אלה את החובה לזוהות לקוח המקבל מהם שירות עסקי בעל אופי פיננסי.
 7 מנחם אמיר "פשע מאורגן בין לאומי: תחילתה של תיאוריה ושיקולי מדיניות" מגמות בקרימינולוגיה: תאוריה מדינית וישום (מאיר חובב, לסלי סבה ומנחם אמיר עורכים, התשס"ג), עמ' 323; אשד (לעיל, הע' 2), עמ' 512.
 8 מנחם אמיר "היש פשע מאורגן בישראל?" שערי משפט ב 321 (התשס"א), עמ' 325.
 9 עמדתי על מאפיינים אלו בזיקה לתקנת עגונות במקום אחר. ראה ירון זילברשטיין "תקנת עגונות והעיתונות המודרנית: להשפעותיו של ה'כפר הגלובלי' במשפט העברי" קשר 40 (התש"ע), עמ' 109-114.
 10 אשד (לעיל, הע' 2), עמ' 508-509.

התמודדות מדינת ישראל עם ארגוני פשיעה על פי ההלכה

היקף פעילות זה, בצירוף תחכום הולך וגובר של השותפים לפשע, יוצר קושי רב להציג בפני מערכת המשפט במדינת ישראל תשתית ראייתית מספקת להרשעת העבריינים ושולחיהם ולהכנסתם לכלא לתקופה ארוכה. לכן, התפיסה המקובלת כיום היא שהלחימה בפשע המאורגן מחייבת בניית מנגנונים לשיתוף פעולה וחילופי ראיות החוצים גבולות ושיטות משפט, ואף לניהול חקירות משותפות עם מדינות זרות.¹¹ מכאן עולה הצורך לחילופי מידע מודיעיני וראיות נגד העבריינים בין המדינות תוך ניצול היתרונות הגלומים במערכות המשפט להרשעת העבריינים גם שלא במדינתם.

המושג "הסגרה" במשפט הכללי מתייחס לשלושה סוגים של אנשים: מי שהוגש נגדם כתב אישום, מי שהועמדו לדין והורשעו, ומי שהורשעו בהיעדרם.¹² חשוב להדגיש שיש לראות בהסגרה מוסד משפטי ולברר את התשתית הרעיונית והמוסרית שהוא מיוסד עליה, ולא לראותו כפעולה משפטית פרוצדוראלית גרידא.¹³

במאמר זה, נבקש להתמקד בשאלת מעמדו ההלכתי של מנגנון חילופי ראיות וחקירות משותפות עם מדינות זרות, כדי לשפוט, ואף להעניש, את העבריינים במדינת ישראל או לחילופין במדינה אחרת שהם נמצאים בה. לעומת דיונים הלכתיים קודמים בסוגיית ההסגרה, שעסקו בשאלת מסירת העבריין לשיפוט וענישה במדינה זרה, החידוש במאמר זה הוא הדיון בשלב מוקדם יותר של ההליך המשפטי, של איסוף הראיות, החקירה וגיבוש כתב האישום, שעולה בו השאלה אם ניתן להגיש סיוע ראייתי למדינה זרה ולהפעיל את כללי "היד הארוכה"¹⁴ כדי להביא להגשת כתב אישום, ואף להביא כחלק ממנגנון זה לביצוע העונש במדינה זרה מתוך אינטרס משותף של שתי המדינות לפעול נגד העבריינים.

יש להקדים ולומר כי שאלת ההסגרה נידונה רבות בספרות ההלכה, ואנו נסקור אותה כאן רק בקצרה כהקדמה לדיון שלפנינו. במקרה שלפנינו, הדיון לא יתמקד בשאלת בקשת הסגרה מוגמרת מצד מדינה זרה, אלא בקיומה של מערכת חילופי ראיות העשויה לסייע להגשת בקשת הסגרה ממדינת ישראל.

11 אשד, שם. יש להדגיש כי עצם ההבנה בצורך בסולידריות בין לאומית בתחום זה התפתחה רק בזמן מאוחר (חוק ההסגרה הראשון נחקק בבלגיה בשנת 1833). וראה שנאור זלמן פלר דיני ההסגרה (התש"ם), עמ' 16-2.

12 יורם דינשטיין "הסגרה במשפט הבינלאומי" קרימינולוגיה, משפט פלילי ומשטרה 3 [עמ' 219] (התשל"ב).
13 לדיון בעניין זה, ראה פלר (לעיל, הע' 11), עמ' 17.

14 ראה ע"פ 7303/02 אברהם הקש נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נז(6) 481 (2003).

הסגרת עברייני להצלת אחרים

מקרה מפורסם של הסגרה מובא בתוספתא (תרומות ז, כ):¹⁵

סיעה של בני אדם שאמרו להם גוים: תנו לנו אחד מכם ונהרגוהו, ואם לאו הרי אנו הורגין את כולכם - יהרגו כולן ואל ימסרו להן נפש אחת מישראל. אבל אם ייחדוהו להם, כגון שייחדו לשבע בן בכרי - יתנו להן ואל יהרגו כולן. אמ' ר' יהודה: במי דברים אמו? בזמן שהוא מבפנים והן מבחוץ. אבל בזמן שהוא מבפנים והן מבפנים, הואיל והוא נהרג והן נהרגין - יתנוהו להן ואל יהרגו כולן.

הרקע המקראי שביסוד ברייתא זו הוא הריגתו של שבע בן בכרי (שמואל ב כ, טו-כב),¹⁶ שבו הטיל יואב בן צרויה מצור על עיר כדי ללכוד את שבע בן בכרי, ואנשי העיר החליטו לשתף פעולה עמו ולהרוג את שבע בן בכרי.¹⁷ ברייתא זו, שהממד האקטואלי שבה לא פסק במהלך הדורות,¹⁸ דנה בשאלת כימות החיים: האם ניתן להציל חיים של רבים במחיר חייו של אדם אחד? עונש המוות המוטל על הרוצח במשפט העברי מלמד כי לא ניתן לכמת את חייו של האדם,¹⁹ והשאלה העולה בברייתא זו היא אם יש חריגים לכלל זה. הברייתא הזאת מדגישה את הצורך בזיהוי של אדם מסוים ואף בהפללתו המפורשת בעונש מוות כדי להסגירו לידי גויים (לשיטת ר' שמעון בן לקיש בירושלמי, תרומות ח, ד). הרמב"ם

15 למקבילות, ראה: ירושלמי, תרומות ח, ד; בראשית רבה, פרשה צד.

16 סיפורים אחדים במקרא עוסקים בהיבטים של הסגרה: הסגרת שמשון לפלשתים (שופטים, פרק טו), הסגרת בני בליעל משבט בנימין (שופטים, פרקים יט-כ), והסגרת שבע בן בכרי (שמואל ב, פרק כ). לדין במקורות אלו מנקודת מבט הלכתית, ראה למשל שו"ת דיברות אליהו, חלק ג, סימן כט. נאמר במקרא: "וכי יִזְדַּ אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה, מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֵנוּ לְמוֹת" (שמות כא, יד). במקרה זה, מדובר במי שרוצח את חברו ונמלט אל מקום המזבח בהנחה שהמקום הקדוש יגן עליו מפני עונש המוות הצפוי לו. ונדרש פסוק זה במכילתא: "מעם מזבחי תקחנו למוות". נמצינו למדין שסנהדרין בצד המזבח" (מכילתא דרבי ישמעאל, משפטים, מסכתא דנזיקין, פרשה ד). מטרתה של דרשה זו להדגיש את הצורך בבדיקה יסודית אם אכן העונש הראוי לאדם זה הוא עונש מוות. בבדיקה זו אינה מונעת את ביצוע העונש, והרוצח מוצא להורג. מכאן עולה כי גם מקום קדוש אינו יכול לשמש מחסה לעבריינים, ועל העברייני לשאת בעונשו.

17 לדין בהבחנה בין אדם רגיל לבין מי שהוא בגדר מורד במלכות, ראה דברי ר' חיים מוולוז'ין, שהובאו בחידושי הגר"ז, סימן קסה.

18 לדין בברייתא זו, ראה: מאיר איילי "התוספתא 'סיעה של בני אדם' והשתקפותה בספרות השו"ת" מחקרי תלמוד ג 29 (יהושע זוסמן ודוד רוזנטל עורכים, התשס"ה); ישעיהו בן פזי "מסירת יהודי לנכרים במקורות התלמודיים" דיני ישראל כג 1 (התשס"ה), עמ' 15-30. לדין בשאלה אם מותר לישראל להשתדל עבור אנשים שלא ייקחו אותם, וממילא ייקחו אנשים אחרים, ראה לדוגמה שו"ת נודע ביהודה, מהדורא תניינא, יורה דעה, סימן עד.

19 ראה: משה גרינברג "הנחות יסוד של החוק הפלילי במקרא" תורה נדרשת 13 (אברהם שפירא עורך, התשמ"ד), עמ' 22-25; יאיר לורברבוים "על רצח, עונש מוות והאדם בצלם אלוהים בספרות חז"ל" פלילים ז 223 (התשנ"ט).

התמודדות מדינת ישראל עם ארגוני פשיעה על פי ההלכה

פוסק להלכה כברייתא, אך מדגיש כי גם במקרה של זיהוי מפורש של האדם המבוקש "אין מורין להם כן לכתחלה" (משנה תורה, יסודי התורה, פרק ה, הלכה ה).²⁰

הברייתא מדגישה את שאלת הסגרתו של אדם והריגתו של אדם חף מפשע, כשהחלופה שמציעים הגויים היא הריגת חבורה של בני אדם. הברייתא אינה נוקטת מונח זה במפורש, אך נראה כי מדובר בניסיון לשבירת הערבות ההדדית של החברים בחבורה. נוסף על זה, היענות לתביעה זו עשויה להוביל לדפוס קבוע של דרישות מאותה חבורה של יהודים. לעומת זאת, במקרה הנידון במאמר זה, המשפט הבינלאומי עוסק בבקשת הסגרה של עבריין כדי להענישו כדין על מעשיו.

מכאן שכל דיון בברייתא זו בזיקה לדיני ההסגרה בימינו, צריך להתחיל בשאלה אם בקשת ההסגרה נובעת ממעשים מסוימים שעשה האדם, ויש לשקול את חומרתם של מעשים אלו. כיוון שהליך ההסגרה בימינו אינו כולל איום חיצוני ממשי על המדינה, דומה שיש להתמקד בעברה שעשה האדם ובמידת הנזק העתידי שהוא גורם לחברה שהוא חי בה.²¹

עם זאת, ניתן למצוא נקודת השוואה של מרידה במלכות בין המציאות המתוארת בברייתא ובין המציאות שאנו מבקשים לדון בה במאמר זה. הברייתא מתירה למסור מורד במלכות, והסגרת עבריין החבר בארגון פשע נדרשת עקב פעילותו בארגון הפשע, העולה לכדי פגיעה משמעותית במדינה ובמוסדות השלטון שלה.

הסגרת עבריינים וערבות הדדית

מחלוקת עקרונית בשאלת היחס בין ערבות הדדית ובין היחס להסגרת עבריינים נזכרת בתלמוד (בבא מציעא פג ע"ב).²² הרקע למחלוקת זו הוא עצתו של ר' אלעזר בר' שמעון לממונה מטעם השלטון כיצד לתפוס גנבים ומינויו לביצוע התפקיד בעקבות עצתו המועילה:

אישתמע מילתא בי מלכא. אמרו: קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרונקא. אתיוה לרבי אלעזר ברבי שמעון, וקא תפיס גנבי ואזיל. שלח ליה רבי יהושע בן קרחה:

20 וראה הרב יהודה דוד בלייך "הסגרת פושע לעם נוכרי" תחומין ח 297 (התשמ"ז), עמ' 298.

21 ראה למשל שורת משנה הלכות (חלק ט, סימן שצו): "אפילו היכי שבשעבר לא היו העם פרוצים אלא שרואים הב"ד שאם לא יענישו זה בדינא רבה כגון מיתה וכיוצא בזה יהי' סבור שמהיום ולהבא יהיו העם פרוצים בעבירה זו וינהגו בה קלות גם זה מקרי [=נקרא] שהשעה צריכה לכך".

22 וראה גם דיון מקיף בעניין זה בשו"ת ציץ אליעזר, חלק יח, סימן ב, לגבי הסיפור המובא בבבלי (נידה סא ע"א): "הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא".

חומץ בן יין, עד מתי אתה מוסר עמו של אֵלֵהינו להריגה? שלח ליה: קוצים אני מכלה מן הכרם. שלח ליה: יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו.

בסיפור זה מוצגת מחלוקת עקרונית בשאלת היקף תחולתו של עקרון הערבות ההדדית למול פעילותם של גנבים יהודים.²³ לדעת ר' אלעזר בר' שמעון, עקרון ההגנה על החברה מפני עבריינים גובר על עקרון הערבות ההדדית היהודית. ר' יהושע בן קרחה דוחה את דבריו, וטוען שערך הערבות היהודית למול החברה הרומאית גובר על הצורך להסגיר פושעים יהודים לידי הרומאים. נוסף על זה, ר' יהושע בן קרחה מכנה את ר' אלעזר בר' שמעון "חומץ בן יין".²⁴ בכך מדגיש ר' יהושע בן קרחה את ההבדל בין ר' שמעון בן יוחאי לבין בנו בשאלת היחס למלכות רומי, כפי שעולה מיחסו של ר' שמעון בן יוחאי לפעילות הרומאית במקום אחר בתלמוד (שבת לג ע"ב).

הראשונים שעסקו בסיפור זה העריכו אף הם הערכות מנוגדות ביחס לדרכו של ר' אלעזר בר' שמעון. בפרק הבא, נביא את פרשנותו של הרשב"א לאירוע זה, בגלל הדמיון שבהרחקת העבריין מקהילתו, ואילו בפרק זה, נביא את דעתו של רבנו המאירי. וזה לשונו (בבא מציעא פג ע"ב, ד"ה תלמידי):

תלמידי חכמים וחסידים ואנשי השם ראוי להם על כל פנים להרחיק עצמם שלא להתודע לרשות, וכל שכן לקבל מהם מנוי לתפוש גנבים וליסטים ושאר רשעי הדור לימסר להריגה. שכל שעושה כן הרי הוא גורם ליהרג הרבה נפשות מדין המלכות שלא מדין תורה. וכל שמסבב מיתתו שלא בדין תורה הרי זה אחד ממניי המלשינות והמסירה, וכמו שאמרו לאחד מגדוליהם: עד מתי אתה מוסר עמו של אֵלֵהינו להריגה. ואף על פי שהתנצל על זה ואמר: קוצים אני מכלה מן הכרם, כבר השיבוהו: יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו. ואם תאמר שאף הוא מניחם אלא אם כן נודע בהם שמתחייבים מדיני ישראל, הרי עובר על חקי המלכות וטכסיסיו, ואף זה אסור לו, וכמו שאמר אחד מגדוליהם: ומאי אעביד? הורמנא דמלכא אנא. אחר שכן אין בה אלא להתרחק מזו ומכיוצא בה ולהשתדל עליה בכל כחו. כבר השיבו לאחד מהם: אביך ברח ללודקיא, את ברח לאסיא.

23 עקרון הערבות ההדדית הוא ערך מרכזי ביהדות. ראה למשל הסקירה בהקדמה לקובץ מסע אל האחוה (ידידיה שטרן ובנימין פורת עורכים, התשע"ד). מובן שהשאלות המרכזיות בעיקרון זה נוגעות למשקלו ביחס לעקרונות הלכתיים אחרים, והדברים ארוכים. יש לציין כי לדעת מנחם אֶלון "דיני הסגרה במשפט העברי" תחומין ח 263 (התשמ"ז), עמ' 266-267, השאלה שבמחלוקת היא אם יזכה היהודי המוסגר למשפט הוגן.

24 ומפרש מהרש"א (חידושי אגדות, בבא מציעא פג ע"ב, ד"ה עד מתי): "לפי שקראו חומץ בן יין השיב לו חומץ נעשה מיין ע"י הקוצים שבכרם שנתקלקלו הגפנים על ידי הקוצים אבל כשיכלו הקוצים יתוקן הכרם ויחזור היין למוטב שלא יהא נעשה חומץ. וד"ק".

נקודת המוצא של המאירי היא: דין המלכות אינו דין תורה, ולכן הוא פסול מעיקרו. דין תורה הוא דין צדק ודין ישר, ומכאן שדין המלכות נתפס כבעל תכונות הפוכות. מכאן שגם שיתוף פעולה עם המלכות בהקשר משפטי אסור תכלית האיסור. לכן מפרש המאירי גם את תשובתו של ר' אלעזר בר' שמעון כהתנצלות. יש לציין בקצרה כי לדעת יהושע גוטמן, יש ללמוד מנוסח הסיפור בבבלי שר' אלעזר התחרט על השירות שהעניק לרומאים,²⁵ ואילו לדעת שמא יהודה פרידמן, הנוסח העיקרי הוא נוסח פסיקתא דרב כהנא. לפי נוסח זה, ר' אלעזר בר' שמעון לא התחרט על השירות שהעניק לרומאים.²⁶

הרחקת העבריין מן הקהילה

הרשב"א נוקט קו אחר ביחסו למעשהו של ר' אלעזר בר' שמעון. וזה לשונו (שו"ת הרשב"א החדשות מכתב יד, סימן שמה):

וגדולה מכל אלו בנדון שלפנינו, שאנו לא דננו, אלא נשאל נשאלנו מאת המלך יר"ה לראות בעינינו ולהגיד לו עצתנו לפי מה שעשה, ואמרנו שהוא יכול להמיתו, לפי שלא נאמרו כל הדברים הללו אלא בדיני סנהדרין מגזרת הכתוב. אבל בדינא דמלכותא אין משגיחין בכל אלו, שאין דינם אלא אחר ידיעת האמת, ונהרג בדיני המלכות אפילו על פי קרובים ואפילו על פי עצמו ושלא בהתראה ושלא בעשרים ושלשה, שאין דין המלכות אלא אחר ידיעת האמת. כי אם אין אתה אומר כן, אלא שאתה מעמיד הכל על דין תורה כדין סנהדרין, היה העולם שמים, שירבו הרצחנים וחבריהם...

עוד גדולה מזו, שהרי רבי אלעזר ברבי שמעון תפס גנבי ורשיעי בהרמא דמלכא ועניש וקטיל להו וכן רבי ישמעאל ב"ר יוסי. ואף על גב דאמר ליה רבי יאושע 'ן קרחה: חומץ בן יין, עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה, וכן אמר ליה אליהו גם כן, מכל מקום לא נשוי לר' אלעזר ולר' ישמעאל בטועים גמורים בדינים מפורשים, אלא שמחמת חסידותם היה להם להמנע מלהרוג על מה שלא חיבה התורה מיתה גמורה וכיוצא בה.

בתשובה זו, מבקש מלך ספרד את חוות דעתו של הרשב"א על עונש מוות שהוטל על יהודי. להפתעתנו, הרשב"א אינו מבקש את רחמיו של המלך על אותו יהודי מתוך עקרון

25 יהושע גוטמן "על שירותו של ר' אלעזר ברבי שמעון אצל השלטונות הרומיים בארץ ישראל" ציון יח 1 (התשי"ג).

26 שמא יהודה פרידמן סוגיות בחקר התלמוד הבבלי (התש"ע), עמ' 394-395.

הערבות ההדדית הנזכר לעיל, אלא אומר שדין המלך דין אמת. לטוענים אפשריים נגדו על מסירת יהודי למלכות או התרת המתתו על ידיה, הוא מביא ראיה ממעשהו של ר' אלעזר בר' שמעון.²⁷ בזה מדגיש הרשב"א שני דברים, שהעבריינין חייב לבוא על עונשו ושהקהילה היהודית אינה מקום מחסה לעבריינים. לדבריו, אלמלא מערכת ההסגרה, הנזק החברתי לכלל הציבור היה גדול מאוד. הרב אליעזר יהודה וולדנברג מציין בזיקה לזה כי בפנקסי קהילות יהודיות, כגון בפנקסי קהילת ליטא, נאמר שתוקנו תקנות לגירוש יהודים מן הקהילה על עברות מסוימות.²⁸

הרב יואל סירקיש דן בעניין מי שנראה כמשתף פעולה עם אדם שפגע בדת הנוצרית. בעקבות זאת, הואשם אדם זה על ידי השלטון הנכרי בפגיעה בדת הנוצרית, והקהילה היהודית נדרשה להסגירו. בדבריו עוסק המחבר בברייתא הנזכרת לעיל ובעוד מקורות, ואומר (שו"ת ב"ח הישנות, סימן מג):

אם היהודי שהוא שמש הקהל קיבל לידו הכיס בפני הגוים, בין שקיבל אותו מיד היהודי עצמו שהיה הכיס שלו בין שקיבל אותו ע"י אחר, אין חילוק בכל ענין ודאי אמרינן מאחר דאיהו גרם לנפשיה לקבל הכיס בפני הגוי' מאותו היהודי שנתעללו עליו, ולא חשש שמא גם עליו יעלילו, א"כ הוא גופיה מסר עצמו לסכנה זו, שיגזרו עליו שיעמוד למשפט בדיניהם ע"ד הכיס שקיבל, ולכן רשאינן אנחנו (למוסרו) [למוסרו] אותו בידיהם למשפט.

טיעונו העיקרי של הב"ח ביחס למעשיו של אדם זה הוא רשלנותו כלפי עצמו. במקרה זה, ניתן לומר כי בהתנהגותו זו, הוציא אדם זה את עצמו מתוך הקהילה, ולכן הקהילה רשאית להרחיקו מתוכה.²⁹

בערך הערבות ההדדית, אין לכאורה הבדל בין פשיעה רגילה לבין פשע מאורגן, אך נראה כי מדברי הב"ח ניתן להבחין ביניהם. במאמר זה, אין אנו עוסקים במי שפשע חד פעמית,

27 יש לציין כי הן המאירי הן הרשב"א מזכירים בדבריהם את המושג "מידת חסידות". לכן ניתן היה לטעון ששניהם סבורים כי ממידת חסידות, אסור להסגיר את העבריינין, אלא שבפועל הרשב"א סובר שלאור המקרה המסוים שהובא לפניו, יש לסטות מעיקרון זה. דומה כי לאור דבריו הנחרצים של הרשב"א בדבר חשיבותה של המלכות ודיניה לקיומו התקין של העולם, יש לראות בדבריו אלה את תפיסתו העקרונית בשאלת הסגרת יהודי לשלטונות זרים, ואילו את דבריו על מידת חסידות ניתן לראות כהסבר לסיפור שבתלמוד הבבלי. יש להדגיש כי המחשבה המדינית תופסת מקום נרחב במשנת הרשב"א. ראה דוד פויכטונגר "תורת המדינה לר' שלמה בן אברהם אדרת (הרשב"א)", עבודה לשם קבלת התואר דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים התשס"ז.

28 הרב אליעזר יהודה וולדנברג הלכות מדינה (התשי"ב-התשט"ז), חלק א, עמ' ריד-רטו.
29 העצמת מרכיב הערבות ההדדית גם על חשבון ביטחוננו של הציבור במדינת ישראל מצויה בשו"ת דיברות אליהו (חלק ג, סימן כט, עמ' צג): "אסור להסגיר יהודי לגויים אפילו יחדוהו, כיון שאינו חייב מיתה בדיני ישראל כשבע בן בכרי... ואפילו אם יגיע סכנה למדינת ישראל ע"ז נמי יהיה אסור למוסרו".

התמודדות מדינת ישראל עם ארגוני פשיעה על פי ההלכה

אלא באדם שמקצועו ושיוכו החברתי הם בעולם הפשע. דומה כי ניתן לומר שמאפיין זה הוא עקרון הרשלנות שהב"ח דן בו, ומכאן שיש לנקוט את האמצעים הדרושים להרחקת אדם זה מן החברה.

לדעת הרב שאול ישראלי,³⁰ המקרה שהגמרא דנה בו במסכת בבא מציעא אירע כשמלכות רומי שלטה בארץ ישראל, ולא הייתה ליהודים סמכות שיפוט, אך עם הקמתה של מדינת ישראל, חל שינוי מהותי במצב זה. לכן הוא סבור שאם הפושע נמצא במדינת ישראל, על מוסדות המדינה לשפוט אותו ולהענישו, וממילא אין צורך להיעזר במערכות המשפט של מדינות אחרות.³¹ נראה כי הנימוק העיקרי לדעתו הוא האפשרות המעשית להוציא את הצדק לאור. נוסף על זה, אם אכן ניתן לשפוט את העבריין במדינת ישראל, הדבר רצוי בראש ובראשונה עקב הצורך לחזק את מערכות המשפט והמשטרה במדינה, שהן הכלים העיקריים להבטחת "שלומה של מלכות" (משנה, אבות ג, ב).

ארגוני הפשיעה עוסקים במקרים רבים בפשיעה בינלאומית, המתבטאת בפעילות עבריינית במדינות זרות. מורכבותה והיקפה הבינלאומי של הפשיעה המאורגנת מציבים קושי משמעותי בפני העמדתם לדין של העבריינים. קושי זה מוביל במקרים מסוימים להיעדר אפשרות מעשית לשפוט אותם בישראל, גם כשקיימת סמכות שיפוט ישראלית. לכן נראה לומר כי שמירת שלומו של הציבור והבטחת החיים התקינים במדינת ישראל מחייבות את ביצוען של פעולות משפטיות מקדמיות במעגלים נוספים, כגון שיתוף פעולה והעברת ראיות בין מדינות כדי להרחיק מן החברה את מי שעוסקים בפשיעה מאורגנת.

לדעת הרב יצחק רונס, השיקול המרכזי בפסיקתו של הרב ישראלי בעניין זה הוא הפגיעה בכבוד התורה הנגרמת בעטייה של פנייה לערכאות זרות.³² אך דומה שיש לשקול בהקשר זה לא רק את הפגיעה בכבוד התורה אלא גם את הסכנה הקיימת למגזרים נרחבים במדינת

30 הרב שאול ישראלי "הסגרת עבריין לשיפוט זר" תחומין ח 287 (התשמ"ז), עמ' 291.
31 לסקירת הפולמוס בין השופט אלון לבין הרב ישראלי, ראה הרב יצחק רונס "משנתו ההלכתית של הרב שאול ישראלי", עבודה לשם קבלת התואר דוקטור, אוניברסיטת ברא"ל, רמת גן התשע"ב, עמ' 64-83.
רונס (שם, עמ' 76-83) מנסה להציע כמה הסברים לדיון בשאלת ההסגרה מתוך שיקולים ציבוריים רחבים במדינה ריבונית. יש לציין בהקשר זה כי לדעת הרב ישראלי, הכלל "וחי בהם" מתייחס במידה שווה לכל אדם ואדם מישראל: כשם שאין דוחין נפש מפני נפש, כך אין דוחין נפשות מפני נפש. לכן, במקרה של סכנת מוות, אסור להעדיף את חייו של יחיד אחד על פני חייו של יחיד אחר, וגם אסור להעדיף את חייהם של רבים על פני חייו של היחיד. ראה הרב שאול ישראלי "הצלת רבים מול מעטים בהתמוטטות בנין" תחומין ד 136 (התשמ"ג). וראה פרשנותו למשנה הוריות (ג, ו-ח), שם, עמ' 142. וראה גם שו"ת משפט כהן, סימן קמב.

32 הרב רונס (לעיל, הע' 31), עמ' 78-79.

ישראל כתוצאה מפעילותם של ארגוני הפשע,³³ ואת חוסר היכולת לטפל בהם ביעילות רבה.

נזק ציבורי כשיקול להסגרת עברייני

ה"שולחן ערוך" פוסק בעניין הסגרת אדם מישראל לידי גויים (חושן משפט, סימן שפח, סעיף ט):

אסור למסור לישראל ביד עובדי כוכבים אנשים, בין בגופו בין בממונו, ואפילו היה רשע ובעל עבירות, ואפילו היה מיצר לו ומצער. וכל המוסר ישראל ביד עובדי כוכבים, בין בגופו בין בממונו, אין לו חלק לעולם הבא.

בדבריו אלה מדגיש ה"שולחן ערוך" שהאיסור חל גם כשמדובר בהסגרת יהודי רשע ובעל עברות, ואומר שאין לו למוסר חלק לעולם הבא. הרב ישראלי מגדיר את האיסור כחמור ביותר,³⁴ ופוסק שאסור להסגיר גם את מי שעבר עברה חמורה כגון רצח. עם זאת, דומה כי המקרה המוצג במאמרנו מחייב התייחסות אחרת.

כפי שאמרנו במהלך דברינו, פושע "רגיל" עוסק בפשיעה אקראית, וניתן להעריך שהרשע ובעל העברות הנזכר ב"שולחן ערוך" ביצע את מעשיו בעבר, וייתכן שאף התחרט עליהם. לעומתו, מי שחבר בארגון פשע עוסק בפשיעה לאורך זמן, כלומר בפשיעה לא אקראית, אלא שיטתית, על ידי מספר רב של אנשים, תוך פגיעה עמוקה בחייהם של אנשים רבים.³⁵ אם נפרוט טענה זו, גנב "רגיל", לדוגמה, פורץ לבתים בהתאם למצבו הכלכלי, ואילו עברייני האחראי על סחיטה באיומים באזור מסוים מתייצב "לעבודתו" מדי יום בלא זיקה למידת התועלת האישית שהוא מפיק ממעשיו.

לכן נראה כי הסעיף המתאים לעניין שלפנינו הוא דווקא סעיף יב ב"שולחן ערוך" שם:

33 וכבר עמד על היחס שבין שני העקרונות האלו ה"חזון איש" באיגרותיו (איגרת כב): "בכלל צריך זהירות יתירה בהיתר פיקו"נ בדברים שאין הפיקו"נ לפנינו אלא בעתיד, ואם באנו להפריז על המידה יפתחו כל החנויות בשבת בארצות הגולה בטענת הפסד כל הפרנסה ויבוא לפיקו"נ, וצריך לשקול במאזני צדק, ובכלל אם הנידון לביטול שבת הוא כחילול ה', ובחילול ה' יש דין ירהג ואל יעבור, וגם זה צריך שיקול דעת". דומה כי כשפיקוח הנפש קיים, והוא פוגע בחלקים נרחבים של האוכלוסייה, מתיירת מאלה השאלה אם עקרון חילול השם דוחה את עקרון פיקוח נפש.

34 הרב ישראלי (לעיל, הע' 30), עמ' 290.

35 יש להדגיש כי האזרח הרגיל מרגיש היטב את פגיעתו של פושע "רגיל", הפוגע בו באופן פיזי, ואינו מודע במקרים רבים להיקף הפגיעה של הפשע המאורגן בחיי המסחר. דוגמה לכך ניתן להביא מתופעת גביית תשלומי "שמירה" מאתרי בנייה באזורים מסוימים, המעלה את מחירי הדירות באזור, וכן גם בתחומים אחרים במשק.

התמודדות מדינת ישראל עם ארגוני פשיעה על פי ההלכה

כל המוסר הצבור ומצערן - מותר למסרו ביד עובדי כוכבים אנסים להכותו ולאסרו ולקנסו. אבל מפני צער יחיד - אסור למסרו.

ומהי הגדרת "המוסר ציבור"? לדעת הרב שלמה גורן, "כאשר מדובר על מוסר סודות המדינה לזרים הנוגעים לביטחון ישראל דינו כרודף את כלל ישראל ועליו נאמר 'אם בא להרגך השכם להורגו'".³⁶ בדומה לזה כותב הרב וולדנברג: "כיון שממשלת המלך הוא הטבה כללית לכל העם, והפרט שרוצה למרוד ולהרוס יסודי החברה והנהגה הישרה הנה נקרא רודף".³⁷

נראה כי אם מדובר בארגון פשע השולח זרועות נסתרות אל תוך החברה הישראלית ומנסה להשפיע על המדיניות והמשפט והמשטרה וכדומה, יש לראותו כ"מוסר ציבור ומצערן", ולכן מותר לחברה להתגונן מפניו בכל דרך חוקית העומדת לרשותה. לעומת זאת, מי שעבר עברה כעברייין בודד, ייתכן שיש לשקול את האפשרות שלא להעביר למדינה זרה מידע וראיות על מעשיו בישראל, אלא לנהל נגדו הליכים משפטיים דווקא בישראל,³⁸ בהתאם לנימוקים שנזכרו לעיל בדיון בדברי הרב ישראל.

וכך מסכם השופט מנחם אלון את הדברים בעניין זה:

במשך הזמן הסכימו אף המסתייגים להסגיר, לכתחילה, עבריינים יהודיים שבמעשיהם היה כדי לגרום נזק לרבים, לצבור, וזאת מן הטעם שבמעשיהם יש סיכון לכלל הציבור היהודי, ודינם כדין רודף, שניתן לפגוע בו בכדי להציל את הנרדף. חכמים אחרים חייבו הסגרה לשלטון הכללי של מי שחשוד היה בביצוע עבירות חמורות כגון רצח, משום חומרת העבירה כשלעצמה. הב"ח מוכן היה להניח שבית המשפט הכללי יקיים דיון נאות שמטרתו לברר את האמת, וקבע שאין להסגיר חשוד ונאשם אלא אם מצויות ראיות לכאורה על ביצוע העבירה וקיימת אפשרות שלא ייגזר עונש מיתה. חכמים אחרים ראו בהסגרת עבריינים יהודיים

36 הרב שלמה גורן תורת המדינה (התשנ"ו), "מלשין ומוסר באור ההלכה", עמ' 224.
37 הרב וולדנברג (לעיל, הע' 28), עמ' קעד. וראה גם אליהו בן-זמרה "על המלשינות והמסירה במשנתם של חכמי אשכנז, צרפת ואיטליה בתקופת הראשונים" ספר יובל לכבוד מורנו רבי יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק, ב (הרב שאול ישראלי, הרב נחום לאם והרב יצחק רפאל עורכים, התשמ"ד), עמ' תשלב-תשפה. וראה גם שו"ת מנחת יצחק, חלק ח, סימן קמח, הדין בשאלה אם מותר למסור לשלטונות המדינה נהג המסכן את מי שמשמש בדרכים. עיין שם.

38 הרב ישראלי (לעיל, הע' 30), עמ' 292, אומר שיש לחשוש גם לאנטישמיות: "מי לידינו יתקע שאין בין השופטים מי שנגוע קצת באנטישמיות, והרי מדובר בארץ [צרפת - י"ז] שהאנטישמיות פחתה בה בתקופה מסוימת, וגם עכשיו עדיין רישומה ניכר". דומה כי יש להתייחס לחשש זה באופן מושכל, כלומר בבדיקה עניינית של החלטות בית המשפט והחלטה על פיהן אם אכן המערכת המשפטית מונעת משיקולים של צדק.

לידי השלטון הכללי משום הכרח בל יגונה, כדי לקיים סדר ושלטון, משום תקנת העולם, על יסוד העיקרון של דינא דמלכותא דינא.³⁹

השופט אֶלון מתאר מקרה של עבריין יהודי, שבשל הזיקה בין יהדותו לבין הקהילה היהודית, עשוי להיגרם נזק לכלל הקהילה.⁴⁰ במקרה שלפנינו, ההיקף הבינלאומי של הפשע המאורגן והסכנה לסדר החברתי הכללי במדינת ישראל הם מוחשיים בתחומי פעילות מסוימים. סכנה זו לציבור מחייבת יצירת מנגנונים לחקירות משותפות ואף לחילופי מידע וראיות.

יש לציין כי מפסיקות אחדות של בתי הדין הרבניים בישראל, עולה כי בית הדין הרבני ראה את עצמו פורום נאות לדון בעניינים הקשורים לעגונות, גם בלא הסמכות המוקנית לו מכוח החוק הישראלי לעשות כן, בעיקר כשלא קיים מוסד שיפוטי אחר שנתונה לו סמכות יעילה לשחרר את האישה מעגינותה.⁴¹ במקרים אחרים, קבע בית הדין הרבני משיקולים אחדים שאינו הפורום הנאות לדון בסכסוך שהובא לפניו.⁴² השיקולים שהפעיל בית הדין במקרה זה היו בעיקר שיקולים מעשיים, כגון מקום מגורי הזוג, מקום נכסי הזוג ועוד. דומה כי קבלתה של גישה זו מחייבת לומר כי גם לגבי מי שחבר בארגון פשע הפועל בכמה מדינות, יש לקבוע מהו הפורום הנאות ביותר לדון בעניינו מבחינת הלכתית ולסייע במידת הצורך גם להסגרתו למדינה זרה על ידי חילופי מידע וראיות.

ענך הרחמים כשיקול להסגרת עבריין

האדם חייב ללכת עם הבריות בדרך ה', דרך החסד ורחמים,⁴³ וגם החברה צריכה לנהוג בדרך דומה בכל אחד ואחד מאנשיה. חלק מן הפרשנים מסבירים את איסור "לא תסגיר" (דברים כג, טז) כחלק מחובה זו. דומה כי לעתים יסוד הרצון למנוע הסגרת עבריין ושיתוף פעולה עם מדינות זרות הוא ערך הרחמים המצטרף לעקרון הערבות ההדדית הנזכר לעיל.

39 אֶלון (לעיל, הע' 23), עמ' 278.

40 הרב יאיר בכרך מבקש להבחין בין המון העם לבין חכמי הגויים בעניין עקרון "חילול השם". וזה לשונו (שו"ת חוות יאיר, סימן קלט): "ואף כי יש חילול השם באשר הגויים מרשיעי' על כלל יהדות בשביל כך, אין אלו רק דברי המון עם ולא חכמים שבהם ושלטוני' הלא גם מהם ובהם יראו וימצאו לאלפים". דומה כי הבחנה זו נכונה בתחומים מסוימים, כגון השימוש בשפה הלטינית בקרב חכמי הגויים לקביעת שמות פרטיים בגיטין. ראה למשל שו"ת חתם סופר, חלק ד, סימן קיח. אך בעניינים אחרים לא ניתן לומר כי התעלמות מבקשת הסגרה של עבריין, בצירוף דעת הקהל התובעת זאת, לא תביא לחילול ה' בעקבות התנהלות לא מוסכרת של מדינת ישראל.

41 ראה ערעור (גדול) 4485/ס"ג (2.3.2003).

42 תיק (אזורי נתניה) 844861/1 (31.10.2011).

43 ראה ספר החינוך, מצווה תריא.

התמודדות מדינת ישראל עם ארגוני פשיעה על פי ההלכה

יש לציין כי מגמת הרחמים והתחושה של ערבות הדדית המשמשות כשיקולים נגד מוסד ההסגרה עלו אף בדיונים בכנסת בעניין חוק ההסגרה בשנת 1953.⁴⁴ עם זאת, יש לציין בהקשר זה את דבריו הנודעים של הרמב"ם. וזה לשונו:⁴⁵

אם לא יענש המזיק, לא יסתלקו הנזקים כלל, ולא ירתע כל מי שזומם להרע. ולא קקלות דעת מי שדמה כי זניחת העונשין רחמים על בני אדם, אלא היא עצם אכזריות עליהם והפסד סדר המדינה. אלא הרחמים מה שצוה בו יתעלה "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך". כל שהוא רחמן על אכזרים, לסוף נעשה אכזר על רחמנים.

במקרה של עברייני שעשה עברה אחת באקראי, ניתן לומר כי שיקולי רחמים בצירוף גורמים אחרים עשויים לחזק את שייכותו לקהילתו. לעומת זאת, שייכותו של עברייני לארגון פשע והכוחות החברתיים שהוא שואב מן הארגון מצמצמים את היכולת לחזק את שייכותו לקהילתו, ומכאן שהשימוש בערך הרחמים לגביו רק יחזק הן את מעמדו הפרטי הן את מעמדו של הארגון, ויעניק להם מעמד חוקי בחברה הישראלית.

פעולה לפי תחושת הערבות ההדדית מעניקה חוקיות להמשך פעילותו של העברייני בחברה, ומערערת את העיקרון "הוא עשה שלא כהוגן, דין הוא שלא יהא חוטא נשכר", כדברי הראב"ד (מובא בחידושי הרשב"א, כתובות סה ע"ב, ד"ה שלו נותנין). מכאן שנגד עבריינים הפוגעים בחברה כולה, בניגוד לעברייני שעשה עברה באקראי, אסור לשקול שיקולים של רחמים, ויש לפעול נגדם גם מחוץ לתחומי מדינת ישראל.

יתרה מזו. בחברה הישראלית רווחת תופעת התעטפותם של חברי ארגוני הפשע במאפיינים דתיים: לבישת כיפה, נישוק מזוזות, קשרים עם רבנים ידועים, ואף מתן תרומות לבתי כנסת ולמוסדות דת. התנהלות זו יוצרת תחושה בקרב חלק מן החברה הישראלית שהם חלק מן החברה הנורמטיבית, ויש להתייחס אליהם כחברים רצויים בבתי הכנסת ובמוסדות דת אחרים. בקרב החברה הכללית נוצרת התובנה כי שמירה על התורה וקיום המצוות יכולים לדור בכפיפה אחת עם חברות בארגון פשע.⁴⁶ עמדה תקיפה של המשפט העברי נגד העבריינים אמורה להבהיר לכול שהתנהגותם אינה נורמטיבית.⁴⁷

44 ראה דיודי וינר "כל ישראל ערבים זה לזה - בין הסגרה למחויבות יהודית" ספר דיודי וינר: על משפט פלילי ואתיקה 219 (דרור ארד-אילון, יניב ואקי ויורם רבין עורכים, התשס"ט), עמ' 223-229.

45 מורה הנבוכים (הרב יוסף קאפח מתרגם ומהדיר, התשל"ז), חלק ג, פרק לה.

46 ראה למשל תמליל השיחה בין הרב פינטו ובין אחד מראשי ארגוני הפשע בישראל, גיא פלג "בלעדיו: השיחות בין פינטו לדומראני" mako חדשות (www.mako.co.il, 8.11.2015) ועוד.

47 כיום נהנים חלק מחברי ארגוני הפשע בחברה הישראלית מהילה של גיבורי תרבות, ונחשבים כאורחים רצויים באירועים חברתיים מסוימים. דומה כי הטיעון הנזכר לעיל מחייב שדווקא הציבור האמון על

דומה כי בפעילות תקיפה נגד חברי ארגוני הפשע, יש משום הבעת עמדה נחרצת נגד שילוב פשע מאורגן עם אימוץ סממני יהדות.

הפגיעה בריבונות המדינה

בהסגרת אדם למדינה זרה, עולה שאלת הגדרת חוקי המדינה המבקשת את ההסגרה כ"דינא דמלכותא דינא" לעומת מעמדם ההלכתי של חוקי המדינה שהעברין נמצא בה. הדיון בעיקרון "דינא דמלכותא דינא" הוא רחב היקף,⁴⁸ ונדון בו כאן רק בזיקה לתחולתו הבינלאומית. וכן כותב בשו"ת טוב טעם ודעת (חלק א, סימן קצג):

דדינא דמלכותא דינא אינו רק בזמן היותו יושב בארצו, לא כשברח ממדינתו, אינו מחויב עוד לקיים פקודתו.

לדעתו, עיקרון "דינא דמלכותא דינא" חל רק במדינה שבוצעה בה העברה. לכן, יציאתו של האדם מן המדינה שעבר בה את העברה מפקיעה את תחולתו של עיקרון זה. מכאן עולה כי אין חובה להסגיר עבריין שעשה עברה במדינה אחרת.

בדרך דומה הולך גם הרב ישראלי. וזה לשונו:⁴⁹

התוקף המחייב של "הורמנא דמלכא", כלומר "דינא דמלכותא", שכאמור בענין זה דינו דין בארצו, אינו חל אלא על אזרחי אותה מדינה, כולל יהודים, שהחוקים האלה נחקקו לתועלתם של כל האזרחים. אולם אין "דינא דמלכותא" חל על מדינה אחרת ואזרחיה. על כן, אין חובת הסגרה של פושע חלה על מדינת ישראל בנוגע לפשע שבוצע במדינה אחרת.

אחד החששות העיקריים העומדים במרכזו של תהליך ההסגרה הוא החשש לפגיעה בריבונותה של המדינה, בגלל תחושת כניעה לתכתיבה של מדינה זרה.⁵⁰ יש לציין כי יש מדינות שאינן מוכנות עקרונית להסגיר אחד מאזרחיהן למדינה אחרת⁵¹ מכמה טעמים,

קיום תורה ומצוות ידגיש את רתיעתו מארגוני הפשע וינקוט צעדים להביע את רתיעתו, כגון הימנעות משימוש ברכוש השייך להם, כגון מסעדות, הימנעות מקבלת תרומות וממתן כיבודים בבתי הכנסת ועוד. ויש להקדיש לבירור העניין דיון נפרד.

48 ראה שמואל שילה דינא דמלכותא דינא (התשל"ה).

49 הרב ישראלי (לעיל, הע' 30), עמ' 291.

50 פלד (לעיל, הע' 11), עמ' 2.

51 דינשטיין (לעיל, הע' 12), עמ' 225.

התמודדות מדינת ישראל עם ארגוני פשיעה על פי ההלכה

כגון השמירה על ריבונותה של המדינה,⁵² מעמדם של אזרחיה ועוד. יש לציין כי גם בדיונים שנערכו בכנסת בשאלת ההסגרה, הביעו חברי כנסת מכל סיעות הבית את התנגדותם להסגרת יהודי למדינה זרה מחשש לפגיעה בריבונותה של מדינת ישראל.⁵³

במקרה שלפנינו, חשש זה עלול להיות כבד שבעתיים עקב שיתוף פעולה מרצון או מכוח אַמנות בינלאומיות עם מדינות זרות בהעברת ראיות ומידע נגד עבריינים, והחלשת יכולותיהן של המשטרה והפרקליטות בישראל להתמודד עם ארגוני הפשע. דומה שאין להתעלם משיקול זה, ויש למנוע את האפשרות שישתמכו רשויות המדינה משמעותית על גורמי חוץ בטיפול בארגוני הפשע, וימנעו מלשפר את יכולותיהם בתחומים אלה. עם זאת, אין להתעלם מן העובדה שחילופי מידע וראיות בין מדינות⁵⁴ מחזקים במידה מסוימת את ריבונותה של המדינה, כשתחושת השקט והביטחון של האזרחים נתפסת כתוצאה של פעולת השלטונות המקומיים, על אף העובדה שנסתייעו בכלים בין-מדינתיים. הגברת ביטחונה של מדינת ישראל היא שיקול הלכתי מובהק.⁵⁵ דומה כי יש לומר כדבריו של השופט אֶלון: אם משיקולים ביטחוניים, הסכימה הקהילה היהודית להסגיר עבריינים לידי שלטונות זרים, ודאי שמדינת ישראל הריבונית יכולה להסגיר עבריינים למדינות זרות ביזמתה.⁵⁶

דומה שיש לשמור על עצמאות המשפט המקומי ולשפוט את העברייני במדינת ישראל, אך אם אי אפשר להגיע במדינת ישראל לכלל כתב אישום והרשעה, אסור להשאיר את העברייני בלא עונש,⁵⁷ ויש לשתף פעולה במסירת ראיות על מעשיו למדינה זרה. ומעין זה אומר הרב וולדנברג: אם לא ניתן לגבש תשתית ראייתית מספקת, ניתן להרחיק את האדם ממקום מגוריו, "אבל מובן שאין הדברים אמורים אלא באיש שישנו רגלים לדבר שהוא מושחת המידות ובליעל עד להשחית, או שהדברים מוכיחים שהוא מסכן את שלום הציבור".⁵⁸

52 לסקירת הממד הריבוני בפעילותו של בית המשפט, ראה A. Levontin, *Two Paradoxes in the Recognition of Foreign Judgements*, 2 ISRAEL LAW REVIEW 193, 206-207 (1967).
53 דברים מרגשים בעניין זה נשא חבר הכנסת מנחם בגין. ראה דברי הכנסת 79, חוברת טז (התשל"ז), עמ' 1453-1452.
54 עם זאת, חשוב להדגיש שההדדיות אינה מאפיין חיוני של תהליך ההסגרה. ראה פלר (לעיל, הע' 11), בעמ' 28, עמ' 82 ואילך.
55 מנחם אֶלון "ביסוס המערכת המשפטית על דיני התורה - תגובה להשגות" תחומין ח 304 (התשמ"ז), עמ' 308.
56 אֶלון (לעיל, הע' 23), עמ' 280.
57 הכלל בדיני ההסגרה הבין-לאומיים הוא: *aut punire aut dedere* [=להעניש או להסגיר]. וראה דינשטיין (לעיל, הע' 12), עמ' 219.
58 הרב וולדנברג (לעיל, הע' 28), עמ' רטז.

הר"ן עומד על הבחנה אחרת בעקרון "דינא דמלכותא דינא" (נדרים כח ע"א, ד"ה במוכס): וכתבו בתוספות דדוקא במלכי עובדי כוכבים אמר דדינא דמלכותא דינא, מפני שהארץ שלו ויכול לומר להם: אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ. אבל במלכי ישראל לא, לפי שא"י כל ישראל שותפין בה.

מעיקרון זה לומד בעל "דיברות אליהו" כי עקב שותפות זו אין אדם מישראל יכול לגרש את חברו מארץ ישראל (שו"ת, חלק ג, סימן כט, עמ' צז), והוא אומר גם כי הבחנתו של הר"ן נדחתה על ידי רוב הפוסקים, כיוון שהיא מבטלת למעשה את האפשרות ליכולת שלטונית במדינת ישראל. יתרה מזו. החלת עקרון השוויון והשותפות על עבריינים ופושעים עשויה להוביל לתוהו ובוהו חברתי, כאשר כל דאלים יגבר בתואנה של שותפות בארץ ישראל. ההגנה על העבריינים בתוך החברה אינה בגדר "משנת חסידים"⁵⁹ אלא בגדר הענקת חוקיות להמשך פגיעתם באוכלוסייה כולה.

פעילות מוסדותיה של מדינת ישראל יש בה משום דין מלכות, ולכן נתונה להם הסמכות לגרש עברייני ממקומו, וקיים "תוקף לכוח המושל במדינה להגביל תנועת העברייני במדינתו הן בתוקף מדיני והן בתוקף תורני", כדברי הרב וולדנברג.⁶⁰ אם ניישם את דבריו במקרהו של חבר בארגון פשע הפוגע בעצמה רבה בחברה הישראלית, דומה כי עצם השותפות בארגון מעין זה מלמדת שהעברייני אינו רואה את עצמו שותף בחברה הישראלית, ולכן ניתן לפעול לסילוקו ממנה גם באמצעות חילופי ראיות ומסירת מידע העשויים להוביל להסגרתו. יש להדגיש שהדברים אמורים בשיש מדינה יהודית ריבונית שאינה יכולה להתעלם מן הנעשה בשטחה.⁶¹

סוג העונש ומקום ריצויו

אחד הדברים המרכזיים שיש לתת עליהם את הדעת בכיצוע הסגרה הוא מקום ביצוע העונש.

התורה מצווה אותנו: "לא תסגיר עבד אל אדניו, אשר ינצל אליך מעם אדניו" (דברים כג, טז). מפסוק זה עולה שיש איסור להסגיר עבד שברח מידי אדוניו. הנחת הפרשנים היא שמדובר בעבד שברח מפני אדוניו והגיע לארץ ישראל, שהימצאותו בארץ ישראל משנה

59 ראה: ירושלמי, תרומות, שם; המקבילה בבראשית רבה, פרשה צד.

60 הרב וולדנברג (לעיל, הע' 28), עמ' רטו.

61 אֶלּוֹן (לעיל, הע' 55), עמ' 306-307. עם זאת, אם מדובר בראש ארגון פשע שפעילותו גורמת לסכנת נפשות קבועה לסביבתו או אף לספק סכנה, יש לשקול בכובד ראש את הרחקתו לכלא.

התמודדות מדינת ישראל עם ארגוני פשיעה על פי ההלכה

את מעמדו, ועל אדוניו לכתוב לו "גט חירות, ולא ישוב לעבודתו בשום פנים להסתופפו במקום הטהור הנבחר לקבוץ הנכבד", כדברי הרמב"ם.⁶²

הסגרת העבד נתפסת כמעשה שלילי משני צדדים, הן בהחזרתו לחיי עבדות הן במניעת שהותו במקום קדוש. עיקרון זה נזכר כבר ב"ספרי" (דברים, פרשה רנט): "לא תסגיר עבד אל אדניו" - מיכן אמרו: המוכר עבדו לגוים או לחוצה לארץ - יצא בן חורים". מכאן עולה שהסגרת אדם מארץ ישראל לחוץ לארץ מונעת אותו מליהנות מקדושתה של ארץ ישראל, ויש לקחת שיקול זה בחשבון בעת סיוע להסגרת אדם מארץ ישראל למדינה זרה. עם זאת, יש להדגיש שמדובר בעבד שלא עשה עברה שהוא חייב להיענש עליה, אלא סביר להניח שעבודתו היא תוצאה של מצבו הכלכלי הקשה, שאילץ אותו למכור את עצמו לעבדות.

מצבו של העבד שונה לחלוטין ממצבו של עבריין שביצע עברה ונמלט מעונשו למדינה אחרת. מנחם אֶלון אומר בעניין זה כי "כשם שאין להסגיר אדם הנמלט לחופש ובורח ממשעבדיו־אדוניו, כך אין לתת מקלט לעבריין הנמלט מאימת הדין".⁶³ לכך מצטרף הפסוק בספר שמות (כא, יד), ולפיו גם מרכיב של קדושה, במקרה שלפנינו קדושת ארץ ישראל, אינו יכול לשמש כסות למעשי פשע ועבריינות.

נוסף על זה, יש הבדל עיקרי בסוג העונש הצפוי למוסגר. וזה לשון הר"א וולדנברג בעניין זה (שו"ת ציץ אליעזר, חלק יח, סימן ב):

וכדאי להוסיף גם זה, דזאת לדעת במקרה שהמדובר כשנדרש רק לשופטו לעונש מאסר בלבד, ולא למיתה, ואפילו כשהדבר מוטל בספק, אזי אין לזה בכלל שייכות לההיא ד"תנו לנו אחד מכם" וכו', ולא לההיא דירושלמי דתרומות וכו' שמובאים בדברי כת"ר, ודן על פיהם לנידונו, ורשאים אז למוסרו לתועלת הרבים, וכדומה לזה, ובפרט כשהאשמה היא אמיתית.

מכאן עולה כי ההסגרה תלויה גם בסוג העונש. ואכן, מקובל במדינות שביטלו את עונש המוות לקבוע באמנה שאם ההסגרה נעשית למדינה שיש בה עונש מוות, הוא לא יופעל

62 ספר המצוות לרמב"ם, לא תעשה רנד. השווה לדברי השל"ה (פרשת כי תצא, תורה אור): "טעם מצוה זו (שם, לא תעשין של"ג), לפי שהוא חלוש הנפש יותר מהגר, על כן הזהירה תורה עליו, כיון שבא וטבל לשם עבדות ובא לחסות תחת כנפי השכינה, אין ראוי לצער ולדחותו אלא לקרבו". יש להדגיש כי מדברי השל"ה עולה כי מטרתה העיקרית של בריחת העבד הייתה להצטרף לעם היהודי, ולמטרה זו יש לתת לו את הסיוע הראוי. ואכמ"ל.

63 אֶלון (לעיל, הע' 23), עמ' 277. הרקע לדבריו של השופט אֶלון היה פרשת הסגרתו של ויליאם נקש לצרפת. פרטי האירוע הובאו בבג"צ 852/86 ח"ב שולמית אלוני נ' שר המשפטים (10.3.1987). יש לציין כי גישתו של אֶלון הפכה להיות הגישה הרווחת גם בקרב שופטים דתיים אחרים. ראה למשל דברי השופט משה דרורי בב"ש (ירושלים) 4024/05 היועץ המשפטי לממשלה נ' זאב רוזנשטיין (17.2.2005).

נגד העבריינין.⁶⁴ דומה כי גם יחסו של המשפט העברי לעונש המוות מחייב להתנות הסגרת עבריינין למדינה שיש בה עונש מוות באי החלתו על העבריינין המוסגר.⁶⁵

שיקול נוסף הוא מקום ריצוי העונש. הרב חיים פאלאג'י כותב שאסור לכלוא עבריינין יהודי "בבית האסורים שיש בו טינופת... כיון שאפילו חטא ונתחייב להיות בבית האסורים, לא יצא מכלל ישראל".⁶⁶ בדברים אלה עומד הרב פאלאג'י על האחריות הקיימת גם כלפי העבריינין, שלא להביאו לידי תנאי כליאה משפילים ומבזים. במקרה שלפנינו, ברור כי תנאי הכליאה של העבריינין, ובמיוחד הניתוק ממשפחתו ומסביבתו הקרובה, פוגעת בצלם א־לוהים של העבריינין, נוסף על הפגיעה באורחות חייו הדתיים והרוחניים. דברים אלה נכונים גם בכליאת אדם במדינה מערבית, שיש בה שמירה על כבודו של האדם. חשוב להדגיש כי קיומו של פיקוח נפש, ואפילו ספק פיקוח נפש, הוא שיקול סביר בהימנעות מהסגרה.⁶⁷

וזה לשון הרב ישראלי בעניין זה:⁶⁸

המאסר בחו"ל מרחיק אותו מהווי היהודי, מחג ומועד, ומכל משהו יהודי. חיים ממושכים בין נכרים, נוסף על היותם פושעים, גם אם אין המדובר על אחד מל"ו צדיקים, מוציאים אותו מכלל ישראל באופן מוחלט, והרי זה מעין מיתה רוחנית.

בשנת 1978, תוקן חוק ההסגרה, ונוספה בו הוראת סעיף 1א. וזה לשונה: "לא יוסגר אזרח ישראלי אלא בשל עבירה שעבר לפני שהיה לאזרח ישראלי". המניע לתיקון היה העיקרון שמדינת ישראל מעדיפה לשפוט את אזרחיה, ולא לשלוח אותם להישפט בארץ אחרת במסגרת דיני ההסגרה.⁶⁹

64 דינשטיין (לעיל, הע' 12), עמ' 228. אך ראה גם דבריו הנוקבים של הרב קליין (שו"ת משנה הלכות, חלק ט, סימן שצו): "ברם לאחר הישוב לפענ"ד אין לחוש דהרי מה שאנו מזרזים אותם שידונו את הרוצחים במיתה המגיע להם והם חייבים לדונם זה הוא מציאות וחייב שלהם ואנו מעוררים אותם על הרוצחים שהם חייבים מיתה ושידונו אותם למיתה, ולזה ליכא איסור אלא אדרבה אולי מצוה איכא להזהירם שיעשו משפטים ולענוש הרוצחים בעונש המגיע להם, ועי"ז ימעטו הרוצחים, ונציל גם כמה מאחבנ"י שח"ו הם נופלים קרבנות ביד הרוצחים מידי שבוע בשבוע".

65 יש לציין כי בשו"ת משנה הלכות (לעיל, הע' 64), עלתה השאלה אם רבנים בארצות הברית צריכים לפעול יחד עם אחרים לשינוי של החוק הקיים בארצות הברית ולהטיל עונש מוות על רוצחים. החשש שעולה מפעולה זו הוא: "דילמא ניחוש שמא יתפוס יהודי בוגד רוצח ויהרגהו ג"כ ויש כאן דינא דגרמי בידי שמים". בתשובתו עומד הרב קליין על כמה שיקולים, וקובע כי אם עונש המוות עשוי להפחית את מספר מקרי הרצח, יש לתמוך בו. עיין שם.

66 שו"ת חקקי לב, חלק ב, חושן משפט, סימן ה. לדיון במקורות אחרים על צלם אנוש הקיים גם בעבריינין והיחס אליו, ראה דוד נתיב "עבודת המשטרה לאור מקורות היהדות" תחומין א 372 (התש"ם), עמ' 379-380.

67 אָלון (לעיל, הע' 23), עמ' 281.

68 הרב ישראלי (לעיל, הע' 30), עמ' 293.

69 דברי השופט דרווי בעניין רוזנשטיין (לעיל, הע' 63).

לדעת מנחם אֶלון, ביצוע עונשו של העבריין בישראל נכון והולם. וזה לשונו:⁷⁰

ריצוי עונש מאסר בבית כלא של מדינה זרה יש בו, בנוסף לשלילת החירות, גם משום "ענישה" נוספת של שהייה בסביבה שמנהגיה ושפתה זרים לאסיר, וכן גורמת היא למשפחת האסיר סבל נוסף... וזאת בשל ריחוק המקום והזמן.

עם זאת, לעתים בית הסוהר בישראל מהווה חממה להמשך צמיחתו של העבריין במדרגות עולם הפשע ולהמשך ביצוע פשעים על ידי שליחיו, גם בעודו יושב בבית הסוהר הישראלי. נוסף על זה, הישיבה בבית סוהר בישראל מעצימה את הקשרים החברתיים בארגון הפשע, כיוון שקל יותר לארגון לתמוך באנשיו היושבים בכלא בישראל מלתמוך בהם בשבתם בבית סוהר בחוץ לארץ, מפני שהשיפוט והענישה במדינה זרה מנתקים את העבריין מארגון הפשע, מונעים את המשך בניית ארגון הפשע ומסייעים בעצירת הפשע המאורגן במדינת ישראל. בזה באים לידי ביטוי לא רק היבט הבאת העבריין על עונשו אלא גם הרתעת שאר חברי הארגון באמצעות ריצוי עונש בסביבה זרה. מכאן שבמקרים מסוימים, יש להמליץ על ענישה במדינה זרה. אין ספק כי בכך העבריין מנותק מהווי יהודי ומכל סמל יהודי, אך דומה כי עונש חמור זה עשוי לסייע להרתעה מביצוע פשעים ולשמירה על איכות חייהם וביטחונם של אזרחי מדינת ישראל.

סיכום

התגברות הפשיעה המאורגנת במדינת ישראל והסכנה הטמונה בה למערכות הממשל והמשפט והכלכלה מחייבות נקיטת דרכים יוצאות דופן במלחמה בארגוני הפשע. מלחמה זו מחייבת גם מבחינת ההלכה יצירת מנגנונים בין-לאומיים לחילופי ראיות ומידע בין מדינות ולשימוש נרחב יותר במגוון מאפייניו של מוסד ההסגרה.

הערבות ההדדית היא עקרון יסוד במשפט העברי. מעיקרון זה נובעת החובה לשמור על אחדותה של החברה ועל שלומו של כל פרט בה. נוסף על זה, קדושתה של ארץ ישראל מהווה שיקול נוסף למניעת הסגרה של יהודי למדינה זרה, גם במסירת ראיות העשויות להוביל לכתב אישום באותה מדינה.

מי שחבר בארגון פשע, מסכן באופן קבוע וממשי את החברה הישראלית בהיבטים רבים. משום כך, יש לראות בו אדם "המוסר את הציבור ומצערן" ולנקוט כלפיו גישת "אנן גואלי

70 אֶלון (לעיל, הע' 23), עמ' 286.

צהר לט התשע"ו ■ הרב ד"ר ירון זילברשטיין

הדם של בני ישראל אנן".⁷¹ מכאן שיש לנקוט נגדו כל פעולה חוקית העשויה להרחיק אותו מן החברה ולהגן על אזרחי מדינת ישראל.

71 שו"ת משנה הלכות, חלק ט, סימן שצו.